

quvurlarning o'lchami mavjud gidrogeologik sharoitdan kelib chiqqan hold bo'ladi. Boshlang'ich zovurlar uchun quvurning ichki diametri 12-15 sm dan 20-25 sm bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Boshlang'ich zovurlardan suvni yeg'uvchi va uni kontur chegarasidan olib chiqib ketuvchi kollektor zovur linyasining diametri 50 sm bo'ladi.

Yopiq gorizontal zovurlarning ishlash jarayonini nazorat qilish uchun har 150-200 metrda nazorat quduqlar loyihalaniadi. Bu quduqlarning vazifasi quvurlarga oqizindilar to'lib qolgan vaqtda uni chiqarib tashlash uchun xizmat qiladi. Bu quduqning tubi zovur linyasidan 30-45 sm pastda turishi kerak. Kollektorning eng pastki qismi yani markaziy suv yeg'uvchi liniyaning maksimal suv sathidan yuqorida qilib loyihalash kerak bu unga suvni teskari oqim bo'ylab oqishiga va loyqa cho'kmasligiga xizmat qiladi. Agar bunday holatni loyihalashning ilojisi bo'lmasa boshlang'ich quvurning oxiriga zich yopiladigan suv harakatini teskari oqishiga to'sqinlik qiladigan tiqin (klapn) o'rnatiladi. Bu turdagi zovurlarda filtratsiya jarayonini tezlashtirish uchun uni atrofni shag'al va g'ovakligi yuqori bo'lgan jinslar bilan to'ldiriladi.

Tik yopiq zovurlar ko'pincha yer osti suvlari chuqurda joylashgan hududlarda ekinlarni sug'orish uchun va sizot suvlarni satxini pasaytirish uchun qo'llaniladi. Bu turdagi zovurlar birinchi marta AQSH ning Kaliforniya va Arizona shtatlarida foydalanilgan. Tik zovurlarni loyihalash uchun asosan usti mayda tuproqli, ostki qismi og'ir mehanik tarkibli bo'lgan gruntlarda foydalaniladi. Ya'ni suv o'tkazish hususiyati yomon bo'lgan qatlamning ostiga suvni yaxshi singdiradigan (shag'al, qum, qum-shag'al) jinslar bilan to'ldiriladi va uning ustiga eski kavlab olingan tuproq yotqiziladi va shu orqali yuza qatlamda suvning filtrlanishi jadallashtiriladi.

Vertikal tik zovurlarni loyihalashda ularning ta'sir maydoni hisobga olish eng muhim omillardan biridir yani har bir tik zovur o'zini ta'sir doirasidagina ishlay oladi, yani ishchi doiradagi suvni o'ziga tortib oladi va uni pastki qatlamga o'tkazib yuboradi.

Meliorativ tekshiruvlarga ko'ra sho'rlangan yerlardagi zovurlar sizot suvlarini satxini pasaytirib, hatto uni kritik chuqurlikdan ham pastda ushlab tura oladi. Agar sizot suv satxi kritik chuqurlikdan doimiy ravishda pastda bo'lsa sho'rlanish asta sekin yo'qolib boradi. Shu o'rinda aytib o'tish lozimki yerlarni tubdam melioratsiya qilishning asosiy omili bu tuproqdagi sizot suvlarni satxini maksimal darajada pastda ushlab turish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. U. Norqulov, X. Sheraliyev. Qishloq xo'jaligi melioratsiyasi.
2. X. Axmedov. Sug'orish melioratsiyasi.
3. F. Raximoyev, X. Sheraliyev. Qishloq xo'jaligi melioratsiyasi.
4. L. G'afurova, S. Abdullayev, X. Namozov. Meliorativ tuproqshunoslik
5. K. Mirzajonov. Markaziy Farg'ona yerlarida tuproq eroziyasini oldini olish. T 1992 y

QISHLOQ XO'JALIGINI KARTALASHTIRISH

S.S. Shodiyeva, D.I. Bo'riyeva

Buxoro davlat universiteti

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi kartalarini tuzishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, Respublikamiz olimlari tomonidan qishloq xo'jaligini kartografik metodlardan foydalangan holda tadqiq qilishda juda ko'plab ilmiy va amaliy tajribalar hamda tavsiflar ishlab chiqilgan.

Boshqa davlatlardagi kabi Respublikamizda ham qishloq xo'jaligini kartlashtirish bo'yicha keng doiradagi ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan. O'zbekiston hududini qishloq xo'jaligi nuqtai nazaridan kartalashtirishga 2 tomonlama yondashish mumkin. Birinchi yondashuv tashqi yani O'zbekiston hududini kartalashtirishda xorijiy tadqiqotchilarning (tarixchilar, geograflar, kartograflar, elchilar va boshqalar) ilmiy tadqiqot natijalari va kartografik asarlari. O'zbekiston hududidagi qishloq xo'jaligi ekinlari va ishlab chiqarishini kartalashtirish asosan Rossiyalik (sobiq ittifoq) olimlari hissasiga to'g'ri keladi.

Ikkinchi yondashuv “ichki” yoki” mahalliy” taqqidqotchilar tomonidan Respublikamiz gishloq

xo’jaligi va uning sanoatini kartalarda tasvirlash. Respublikamiz olimlari tomonidan gishloq xo’jaligini kartografik metodlardan foydalangan holda tadqiq qilishda juda ko’plab ilmiy va amaliy tajribalar hamda tavsiflar ishlab chiqilgan Boshqa davlatlardagi kabi Respublikamizda ham gishloq xo’jaligini kartalashish bo’yicha keng doiradagi ilmiy tadqiqot ishlari olib borilganligini o’rganish(Buxoro tuman misolida).

Respublikamiz olimlari tomonidan gishloq xo’jaligini kartografik metodlardan foyladalanib Respublikamizda kartalashtirish bo’yicha olib borilgan ishlar natijalarini kuzatish va o’rganish

Buxoro viloyati Buxoro tumanida tarqalgan sug’oriladigan voha o’lloqi-alyuvial, cho’l, qumli tuproqlari tanlangan.

Sug’oriladigan tuproqlarning asosiy xossa-xususiyatlari va xaritaga tushirilgan yerlar. Tanlangan tadqiqot obyekti hududi Buxoro voxasida joylashgan. Buxoro viloyati hududidagi “Konimex”-“Hazara” tor darasi bilan chegaradosh, bu dara “Avrobachir” va

“Qiziltepa” platosining uchlamchi davr yotqizqlaridan tashkil topgan. Bu hudud Zarafshon daryosining birlamchi subaeral delasi hisoblanib, keng ko’lamdagi alyuvial tekisliklari va delta o’rtasidagi o’tish sohasi sifatida qaralgan (B.A.Kovbaja). [2.106, 43-77]

Respublikamizda gishloq xo’jaligi kartalarini tuzishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlarining tahlili shuni ko’rsatadiki, O’zbekiston Respublikasi olimlari tomonidan gishloq xo’jaligini kartografik metodlardan foydalangan holda tadqiq qilishda juda ko’plab ilmiy va amaliy tajribalar hamda tavsiflar ishlab chiqilgan. Respublikamizda gishloq xo’jaligini kartalashtirishni 3 bosqichga bo’lib o’rganish mumkin. Ushbu bosqichlar: sobiq ittifoq bosqichi; mustaqillikdagi keyingi bosqich; uchinchi- zamonaviy texnologiyalar bosqichi. Sobiq ittifoq bosqichi 1968 yildan 1991 yilgacha bo’lgan davrni o’z ichiga oladi. Qishloq xo’jaligini amaliy jihatdan kartalashtirish 1968 yilda, O’zbekistonning gishloq xo’jaligi yerlarini “Uzgiprozem”(hozirgi” O’zdavyerloyiha” davlat ilmiy loyihalash instituti-DILL) tomonidan 21 ta nomdagi mavzuli kartalar chop ettirilgan. Ushbu kartalar mayda ,yani:1.1000 000 mashabaha yaratilgan.1983-1987 yillar oralig’ida gishloq xo’jaligi va uning tarmoqlarini kartalashtirish bo’yicha A. Eganberdiev, T. Mirzaliyev,SH,M .Muhitdinov ,A.Bazarbayevlar tomonidan yaratilgan kartografik asarlar alohida ahamiyatga ega.

Mustaqillikdan keying bosqichda yaratilgan Respublikamiz va uning viloyatlaridagi gishloq xo’jaligi tarmoqlarini kartografik tadqiq qilish hamda kartalarini yaratishda “O’zdavyerloyiha” ilmiy loyihalash instituti va “Kartografya” ilmiy ishlab chiqarish davlat korxonasining hissasi katta. Ushbu tashkilotlar tomonidan 1992-1999 yillarda yaratilgan ‘O’zbekiston gishloq xo’jaligi va sanoat kartasi”;“O’zbekiston yerva suv resurslar kartasi”va maktab o’quvchilari uchun yaratilgan atlaslarda Respublikamiz gishloq xo’jaligi kartalari ilmiy –amaliy va statistik ma’lumotlar asosida yaratilgan.

2012 yilda yaratilgan va 2016 yilda gayta yangilanib nashr qilingan”O’zbekiston geografik atlas” jami 135 nomdagi karta va planlar mavjud bo’lib ,shundan 13ta umumgeografik kartalar,13ta shahar planlari hamda boshqa mavzuli kartalardan tashkil topgan. “Kartografya”ITCHDK tomonidan 2014-2015 yillarda yaratilgan viloyatlarning “O’lkashunoslik atlas” ucha soha ga ajratilib,jitimoiy-iqtisodiy kartalar sohasida gishloq xo’jaligiga oid 9 turdagi kartalar keltirilgan. Zamonaviy texnologiyalar bosqichi .Geografik axbarot tizimlaridan foydalanib, gishloq xo’jaligi kartalarini tuzishning ilmiy va uslubiy tomonlarini yaratishga bag’ishlangan tadqiqot ishi Urganch davlat universiteti dosenti S.A.Avezovga tegishlidir.Olim tomonidan Xorazm viloyati bo’yicha gishloq xo’jaligi va uning tarmoqlariga bag’ishlangan 15 dan ortiq mavzuli kartalar yaratilgan.

O’zbekistonda gishloq xo’jaligi kartalarini tuzishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlarining tahlili shuni ko’rsatadiki,Respublikamiz olimlari tomonidan gishloq xo’jaligini kartografik metodlardan foydalangan holda tadqiq qilishda juda ko’plab ilmiy va amaliy tajribalar hamda tavsiflar ishlab

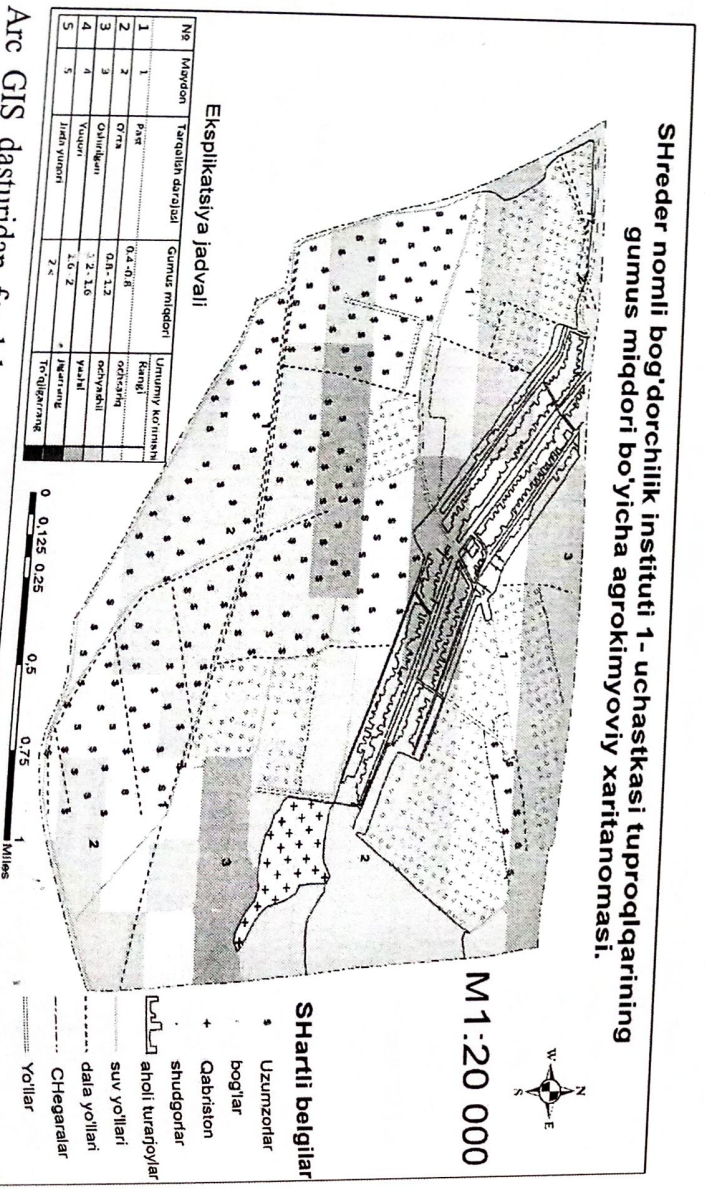
5. Фелициант И.Н., Конобеева Г.М., Горбунов Б.В., Абдуллаев М.А. Узбекистана (Бухарская и Навоийская области). – Ташкент: Фан, 1984. – С.3-60.
6. Гафuroва Л.А, Абдурахмонов, Jabboлов Z.A, Saidova M.A. Tuproqlar degradatsiyasi (Uzuv kullanna). – Toshkent, 2012. – 10-218-6
7. Гафuroва Л.А Почвы, сформированные на третичных красноцветных отложениях, их экологическое состояние и плодородие // Дисс. ... д.б.н. – Ташкент, 1995. – С.331–351.
8. Qo'ziyev R.K., Sekmetenko V.E. Почвы Узбекистана // Ташкент: Ekstremum Press, 2009. – С.45–350.
9. Qo'ziyev R.K., Tashqo'ziyev M.M. Плодородие почв. Проблемы рационального использования земельных ресурсов, сохранения и повышения плодородия орошаемых почв в Узбекистане // Ташкент, 2008. – С.64–68.
10. Qo'ziyev R.K., Abduraxmonov N.Y. Sug'oriladigan tuproqlarning evolyutsiyasi . . . Toshkent, 2015. – B.136-139

ГЕОАХВОРАТ ТИЗИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА ТУПРОQLАРНИНГ АГРОКИМУОВИЙ ХАРИТОНАМАЛАРИНИ ТУЗИШ ВА УЛАРДАН АМАЛДА ФΟΥДАЛАНИШ.

S.Sidiqov, N.Abdurazzoqov

Minzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti

Hozirgi kunda deyarli hamma soxada zamonaiviy texnologiyalar asosida ish olib borish va ulardan amalda foydalanishga harakat qilinmoqda. Jumladan tuproqlarning agrokimoviy xaritanomalari ni tuzishda dunyo tajribasidagi Arc View, GeoDraw, ArcGIS dasturiy ta'minot imkoniyatlaridan foydalanish natijasida aniqligi yuqori bo'lgan xaritanomalar yaratish mumkin. Bugungi kunga kelib yuqoridagi afzalliklarni hisobga olgan holda veb sahifa orqali GAT amallarini bajarish GATning standart platformasiga aylanib bormoqda. Hozirda internet tarmog'ida ulkan ko'lamdagi axborot xizmatlari mavjud. GATni ishlab chiqaruvchi kompaniyalar yaratgan dasturlarning veb dasturlari jumlasiga ArcIMS, GeoMedia va boshqa dasturlarni kiritish joiz. Bunday rivojlanish davom etsa, kelajakda deyarli barcha foydalanuvchilar veb-GAT tizimiga o'tib ishlaydilar. Bunday foydalanuvchilar uncha murakkab bo'lmagan GAT amallarini yoki GAT mahsulotlari (karta, grafik, jadval) ni ko'ra olishi mumkin, lekin murakkab operatsiyalarda keng ko'lamli GAT ishlarni olib boruvchi mutaxassislar uchun bunday veb-GAT tizimi yetarlicha ma'lumot va imkoniyatlar bermaydi. [1]

Arc GIS dasturidan foydalanган holda SHreder nomi bog'dorchilik instituti 1-uchastkasi tuproqlarining gummus miqdori bo'yicha agrokimoviy xaritanomasi tuzildi.